

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Második félév.

Kolozsvár, October' 31kén, 1839.

18. szám

Tartalom: Közlemények Erdélyről (Vándor) 141. lap. Bordal (Szólga Miklós) 145. l. A' baski fuerok (000) 146. l. Toldalék. Ellenfutamat magam' ügyében, (Világfi Antal.) 149. i.

Közlemények Erdélyről.

Utazni, 's még inkább utazásokat irni körünk' literaturai divatjai közé tartozik. Én is a' divatnak kitelhetőkben hű fia, megsétálám magamat Erdély' egyik végétől a' másik, 's hogy a' divat' második ágának is eleget tegyek ezenel közlöm csekély jegyzetím' egy részét az olvasó közönséggel. Csekélységek ezek: de útkészületeimkor tapasztaltam, hogy honunkról még a' csekélységek följegyzése sem éppen fölösleges. Igyekeztem a' mondandóknak minden szorgalommal után járni: de a' ki próbálta élő adatokból gyűjteni tudományt, tudni fogja: mennyire bajos feladás az, főkép nálunk, 's egy átfutó utazónak. Ezért hihetőleg én is fogok botlásokat ejteni; és ismét ezért, távol legyen tőled jámbor olvasó, hogy kényelmes bizalommal forgasd lapjaimat, sőt inkább mindig bíráló szemekkel, 's tollal kezdedben, mi szerint hamis tudományomat rögtön helyre igazíthasd. A' mondandók soha egyesekre nem vitetnek, hanem az általános bélyegekből elvonvák: annál fogva ki szavaimat magára értené, igen kegyetlen lenne irántam, és önmaga iránt. Különösen fájna, ha azok, kik az ismeretlen vándort magyar szivességgel fogadták, 's kikre ő mindig' hálával, kétszeres hálával, és tisztelettel fog emlékezni, jegyzeteimet rólok vetteknek vélnék. Elöttem örökké a' nagy egész lebegett.

I. Közlemény.

G y e r g y ó.

Gyergyó, Csík, Háromszék és a' Barcza egy szakadatlan hegláncz által elválasztvák Erdély' több részeitől. Gyergyó ezen havaselvei részeknek északi végzetét teszi. Az udvarhelyszéki, marosszéki, thorda vármegyei, moldvai és csíki havasok által körülkerítve, mintegy külön országocskát képez. Havasaival együtt jó darab helyet foglal be, de ezen helynek csak kis része van mivelve. Régen csak azon kerek tér, hol a' 9 szabad székely helységek feküsznek, volt mivelve, de most a' havasok közt több új telepek egész falukká szaporodtak mint alább bővebben látandjuk. A' még eredeti állapotban létező helyek fenyővel borítvák; egykor hihetőleg egész Gyergyót ezen festőileg szép, de nem áldott tartományra mutató fa' neme birta; a' felszaggatott része maig is olly természetű, mint minden vidék, hol a' fenyő honos. Lége éles, tiszta, metsző hideg: de ha meleg van, rekkenő, földé silány.

Gyergyó' regényes tájainak száma végtelen, mint a' havasok' szépségeinek általában. Legismertebb, bár nem legszebb — mert mi ér föl a' havasok' szépségével tájképi tekintetben? — a' kerek tér. A' havaselvei u. m. gyergyói, al- és fel csíki, kézdi, orbai, sepsi, barczasági szép terek ismeretesek. Köztök legkisebb, de véleményem szerint, — mellyben azonban sokan

nem fognak osztolni — éppen azért, legszebb a' gyergyói.

Ez egy 2½ mf.nyi átmérőű róna; a' közepén tükörsima, szélein felhajló tányérekerekség, változatos hegyektől, 's a' gyönyörű fenyő' milió sudaraitól és hangáitól szegélyezve, kellős közepén áthasítva Erdély' reményétől, az itt még kis, de szemlátomást növe, a' hazafi keblet-mérsz álmakra, 's a' gondolkozó fejet nagy gondolatokra felszólító Marostól, becsillagozva az egyszerre látszó kilencz, népes, csinos, élénk és szabad faluktól. Én midőn először látam éhes voltam és bágyadt; a' nap hanyotlott már 's még nem tudtam: ki fogadandja hajlékába az ismeretlen vándort? nem tudtam: mi vár reám itt, hol nincs többé rokonom, barátom, vagy bár a' ki nevémet hallotta volna valaha? De a' pillanat mindent elfelejtete; addig néztem a' szép tájat, míg az éj' sötéte megirigyelvé élvemet.

De milyen kies Gyergyó nézni, olly kietlen termeni. Termékei közt a' rozs említetűbb. Ez mint a' gyergyóiak mondják mivelés után jól terem. E' nagy igazság, mindazáltal bő termésű éveiket hazánk' némelly részeiben kronikába írják, mint szűk időt. Buzájok is terem: de gazdaságosabbnak tartják pénzen venni Kézdi Vásárhelyről, 's helyette rozsot természetni; azért többnyire azok vetik, kik saját zsirjokban szeretik főni. Aratásuk Margit nap körül esik; nem sokkal később, mint Udvarhelyszéke, 's a' hasonló éghajlatu vidékeken, tán valamivel hamarabb is, mint a' Mezőségen. Törökbúza nem természetik, szőlőről szó sem lehet. Gyümölcs- és virágkerteik igen olly arányban állanak az egészhez mint másutt az üvegházak, veteményök sem igen bő. Ezen cikkekkel Maros és Udvarhelyszékek látják el, de szüköcskén, bár nagyon kelendők, sőt nyereségesek. Ennek okául a' havasi köves hegyes útát vetik. Milyen csekély akadályok lennének

az illyek, ha magunkban nem lenne a' nagyobb.

Az irt két székek gabonát is visznek néha: de nagyobbára magoknak a' gyergyaiaknak kell utána kifáradni, mit örömet is tesznek, hogy egy két garassal olcsóbban vehessék. Gabona piaczuk leginkább K. Vásárhely: de egy idő óta nagyon rá kaptak az oláh földi gabonára nem csak ők, de az oláh székekhez közel esők általában; 's e' figyelmet érdemlő nálunk, hol a' gabona termesztés — mondhatni — egyetlen nép iparág. Szavam nem teszi, hogy vámokkal 's t. e. terhesítség a' vétel azoknak, kik a' terhek' levonata után is olcsóbbnak találják onnan látni el magokat: hanem, hogy czélirányosabb termesztéssel, józanabb számítással, és több szemléldési ügyességgel igyekezzünk visszanyerni elsőségünket, mivel helyzetünk e' részben természetesen kedvezőbb.

Fája: a' fenyő bő, 's más neműnek nagy szükében vannak. A' fenyőt használják tűzre, 's nem panasznak rá: valóban nem is panaszkodhatnak, mert a' fenyő jó kemenczében — minek a' gyergyói kongó nagy pestek éppen nem mondhatók — tűzre mind természetes állapotjában, mind szénnek égetve igen alkalmas; főzni nincs tartós szene, de a' kimélő kemenczék (Sparofen) számára szinte nagyon jó. Ezen új fűtő és főző kályhákat nem ajánlhatni eléggé minden faszükös, és még fadús helyeknek, 's következőleg Gyergyónak is.

Marha legelője roppant havasaiban gazdag. Butáinak kövér pecsenyéje Bécsig felismeretes, marha kereskedői gazdag hirben állanak — nem kereskedők előtt. Egy idő óta a' marha kereskedés is, mi egyedül csalt Erdélybe néhány forintocskát eddig, nagyon kezd Gyergyóban, de különösen hazánk' több részeiben csökkenni, 's Oláh földnek engedni. Ez is figyelmet, érdemlő.

{ Azonban Gyergyót terméketlensége mellett

is a' természet' mostoha gyerekének csak azoknak földturkáló szelleme mondhatja, kik csupán az anya föld' zsirjából akarnak élni, miént a' csecsemő az édes anyai emlőkről. Adott a' természet Gyergyónak két vagyont, mellyek jól használva, akarmelley termékeny földdel, akarmelley bányával felérnének, 's e' kettő: roppant havasai és Marosa. Havasainak csak füve és fája használtatik némi részben: pedig mennyi kincs rejtezik még bennök! Fűve' használatáról, az az, a' legeltetésről, 's — a' mi itt egyet tesz — marha' kereskedéséről már emlékeztem. [Ez úgy, a' mint ma áll, csak a' kereskedők' zsebét tömi, 's a' vagyonosoknak hajt be néhány forintot, a' népen igen keveset segít.] Fája tutalyozásra használva — fő élelemága Gyergyónak, de szorosabban vizsgálva, ez is csak a' nyerészkedőt gazdagítja, a' vagyonost tengeti; a' népnek pedig csak kézi munkája' bére marad, mi a' tutajozásnak legcsekélyebb jövedelme, 's a' véres verítéknek fősvény jutalma.]

[Nem lesz tán érdeketlen néhány szó a' gyergyói tutalyozás' ténylegéről. Mihelyt a' Marost jég horítja, annak hátán egész faluk száakkal nyomulnak a' havasokra, nem csak a' férfiak, hanem feleségeik 's néha igen is gyenge gyermekeik is; a' kinézett fákat levágják, 's levágások után ujabban megvizsgálva, a' jónak lelendőket kifaragják; többi részét veszni hagyják. A' kifaragottakat szánon levonczolják a' Maros' partjára Alfaluhoz, vagy azon alól, mert Alfaluig a' Maros, csekélysege miatt nem tutalybíró. Ide gyűjtik a' deszkákat is; 's mig a' tutaly megkészül felkalangyolják; azután rá rakják, a' jégoldó tavasz' első árijával utnak indulandók. A' világon legelső víznyergelő gép alig lehetett egyszerűbb, mint a' tutaly, 's ha hozzá vesszük, hogy [az evezők csupán az inségtől vesznek révészeti lecskét,] nem lehet a' horatiusi „robur et aes triplex circum pectus“nak eszünkbe nem jutni.

[A' sanyarokról, mellyel a' tutaly készítés jár, kényelemhez szokott embernek nincs fogalma, mig nem látja. Azonban azt legkevesebbé számítja a' roncsoló munkához, és kevés pénzhez szokott székely. Ő azt hiszi, hogy a' minem kész pénze' ára, azt ingyen kapja. A' nyerészkedők igen jól tudják használni tudatlanságokat, egyet nem értésöket, szegénységöket, 's az eladók' nagy csődületét, minél a' vevőké még nagyobb, de okosan el tudják titkolni. Sokan vesznek előre pénzt fel tutalyra, 's aztán csaknem fél áron kéntelenek adni.] A' tutalynak Lippán nagy a' kelete, 's a' megannyi (alterum tantum) rajta csaknem bizonyos, ügyességgel — hogy kimélve mondjuk — többet is fordíthatni. [Innen a' nyerészkedők' nagyobb része meggazdagodott a' más' verítékén készült tutalyokból, de másfelől azt is megjegyezhetni, hogy vízár 's még inkább; vízlapály, kikötött tutalyok' eloldása, 's a' t. sokszor nagy bukást okoznak. Legnagyobb ellenségei a' tutajosnak a' gátak, 's még is még a' tutalyosnak kell vámot fizetnie minden gátnál] (egy ezüst pótrát minden negyed tutalytól); pedig nem lenne bajos bebizonyítani, hogy tutaly jó gátak, könnyü óvás mellett mit sem árt; 's még jogosságukról is nevezetes kérdés lehetne. Annyi minden esetre igaz, hogy a' marosi gátak — ,nagy gátak'!

A' tutalyok Malomfalváig le csak 12 — 15 százból álló negyedekben mennek, a' víz csekély, és szorossága miatt, ott foglalnak négy negyedet egy egészszé öszve. Régen Aradig vittek a' tutalyokat, de ez a' kikötésért szerfelett zsarolván, az önérdekét jobban értő Lippa ellenben kikötöt ingyen igérvén, ma csak Lippáig vitetnek. [Nem kell talán mondanom, hogy a' lippaiak mellék úton kétszeresen kiveszik a' kikötői díjt.] A' tutalyozás sok veszélylyel jár; majd minden évben kerül néhány ember' életébe. Kik a' tutalyt zsoldért hajtják „béres“eknek nevezetnek. Bérök a' Lippáig evezésért, 's vissza-

gyaloglásért körül belül 56 váltó forintra megy: még is elegendő vállalkoznak rá, sok helytt a földmívelés nagy csökkenésével. A székely tutalyok, jóságuk 's csinoságukról kiismerszenek, 's jobban kelnek.

A gyergyói tutalyozás már különben is többször levén fejtegetve a N. Társalkodó t. cz. olvasói előtt, nem szólok többet felőle; csak annak csatornájáról a Marosról van még némi általános említendőm. A Marosról maig is sokan azon véleménynyel vannak a „Kistűkör“ után, mintha az Ólttal együtt Tarkó, vagy Terkő alól eredne. E tulajdonkép' egyikről sem igaz. Az Ólt azon egyenes hegyláncz alól ered ugyan, mellynek egy része „Tarkó“nek neveztetik, de a sajátkép úgy nevezett Tarkónél az Ólt is jóval feljül ered: a Maros pedig a hegyláncznak egészen más ága alól, a Tarkótól, 's az Ólt eredetétől mintegy két órányi távolságra, nagy hegyeken túl, „Marosfő“ nevű helyben. Itt több forrásai vannak, de az úgy nevezett „Marosfő“ legvastagabb erü. Darabig csak könnyen át ugorható patakcsa, de a havasi patakok' sűrű beömlése szemlátomást növeli, 's már Alfalunál, eredetétől négy órányira, a Békény' vize' belé szakadtával tutalyozható.

[A Maros, 's — véleményem szerint — egyedül a Maros az, melly Gyergyót, Erdélyt elszigeteltségétől, a világ' mostani rendszerében bizonyos halált hozandótól, megszabadítva, a Dunával, 's az által az élő nagy világgal leghamarább, és sikeresbben kapcsolatba hozhatná. József császár' sas szeme Erdélyben utaztakor észre vette ezt; azért Gyergyóból tutalyon akart le jöni: de a sok gyáva lebeszélte ezen királyhoz méltó, 's oriási következményeket szülhető szándékról, a veszélyek' poltron nagyjításával!

[A Maros' hajózhatásának vitathatlanul nagy akadályai vagynak; illyek főkép a mesterházi, ilvai, szerencsenkői szorulatok, de le-

het-e akadály egy nemzet' egyesült akaratja ellen? Mostani medrével is — úgy vélem, mint hajózáshoz igen keveset értő — hajózható lenne Szász Régenen alól éppen olyan jól, mint Maros Ujváron alól az. Legnagyobb akadályt tesznek ebben a fenálló gátak, de mi könnyü lenne ezen — ha jól emlékszem — 22 gátak' ellenzésén segíteni, ha

[Mindezek még soká, soká csak ohajtások maradnak: de úgy is, mint a dolog jelenleg áll, lehetne több hasznát venni ezen országos csatornának. A tutalyokon eddig csak deszkát, zsindelet, 's más apróságot szállítottak: miért ne lehetne egyebet is szállítani rajta? p. o. jeles borszéki vizet? Mit nem hajtana be ezen tiszta nyereséget adó czikk az ezt mostani méregdrága áron is örömet vevő külföldtől, ha ezen olcsóbb szállítás mellett illőbb áron, nagyobb mértékben, 's család nélkül adatnék? Ennek szállítására már, tudtomra, gróf --- adott is példát.

Gyergyó' helységei.

Maig is sokan vannak azon tévedésben, hogy Gyergyó csak 9 faluból áll. Eredeti szabad székely helység kilencz van ugyan, az az, egy mező város, és nyolcz falu; de az új telepek' száma már is szinte ennyi, 's naponként szaporodik. —

1) Gyergyó-Szentmiklós; Gyergyó keleti részében, mezőváros, 6250 lakósokkal, kik közül 4965 római, 116 gör. egy., és 1077 örmény catholicus, 92 ev. reform. Fő helye Gyergyónak. Nem cifra, 's még nem is csinos, de pénzes városka. Piaczát egy szélesecske utcza teszi, kövezetlen: de fővényes, 's az által a többinél sárotlanabb. Utczái még el nevezve nincsenek, kivéve a piaczit, mellynek két neve is van: király- és piacz-utcza. Több elégé ellátott és nem drága boltjai vannak. Szelleme inkább örményes, mint székelyes; ámbár lakói' nagyobb számát székelyhuszárok és gya-

logok teszik. Mind a' gyalogoknak, mind a' huszároknak itt külön cancellariájok van. Moldova felé kicsinségéhez képest élénk kereskedést űz; nagyobb városaink közül is kevés hoz annyi pénzt be Erdélybe, mint Gy. Szentmiklós; főkereskedését a' marha nyerésszékedés teszi.

Van benne két, (a' helyhez képest) szép cathol. templom; egyik a' székelyeké, a' kolosvári piaczi templom' mintájára épülve; másik az örmény catholicusoké.

Az örmény szertartású catholicusoknak Erdélyben négy megyéjük van: u. m. Szamosújvártt, Erzsébethvároson, Szépvízen (Csíkbán), és itt. Ezen ritus az eredeti római catholicustól ebben különbözik, hogy a' mise nem latin, hanem örmény nyelven szolgáltatik; 's a' papok is bérálhatnak. Papjaik antonianusoknak nevezetnek, 's Velenczéből jönnek be az erdélyi r. cath. püspök' engedelmével. Keleti szertartásait Bácsben tanulják ki, 's papokká a' mechtaristák' bécsi érsekje által szenteltetnek föl, 's a' szertartásiakban (in ritualibus) tőle függenek: egyebekben az erdélyi r. cath. püspök' hatósága és büntető hatalma alatt állanak, 's megyébe is ez rendeli. Megyéjük Gy. Sz. Miklósban 1730ban alakult.

Van Szt. Miklósban egy cs. kir. normalis iskola, két német tanítóval, 120 p. for. évi fizetésüekkel, kik írni, olvasni, számítani 's kevés földírást tanítanak. Vannak tanulók, kik ezeket 8—9 évek óta mind tanulják, 's még nem tanulták ki. (!!!) A' tanulók' száma ezen nagy népességü, 's olly nagy helyen oskolával nem bíró helységben [csak 65; olvasd hatvanöt!] pedig a' katona fiak ingyen taníthatnak; a' nemkatona fiak is évenként csak 2—két pengő forintot fizetnek, 's talán ezt is csak visszaélés zsarolja. Ezekből következtethetjük, hogy itt is, mint még nagyon sok szent intézeteknél, a' kivitel nem felel meg az alapítás' céljának. Nem ereszkedhetem ennek okai' mélyebb vizsgálata-

ba. — Egy merőben külséget illető ohajtásmat csakugyan nem rejthetem el: t. i. hogy a' közintézetek' homlokirásai több szerénységgel készülnének; önmagokat eléggé, 's szóval utól érhetlenül dicsérik azok, 's a' 'hizelgés' lelke csak profanalja irántoki önkéntes tiszteletünket, mert a' hizelgésben mindig, és mindig több alázó, mint emelő van, mennyivel inkább az önhomlokunkra irt hizelgésben.

Ezen normalis oskolán kívül mindenik vallás' részéről a' szokott téli tanítások a' helybeli kántor' mentorsága alatt folynak. Az örmények külön jól fizetett tanító is tartanak; 's így azon nemzet is, mellyet születéskórságunkban olly lenézünk, mikor nem vagyunk rájuk szorulva, a' nevelésben több gondoskodással van, mint a' magyarok és székelyek.

Gy. Szt. Miklóstól két órányira ezüst bánya nyíttatott. Sok szerencsét hozzá!

(Folytatása közelebről.)

Vándor.

B o r d a l.

Hagyd a' szomorgást, éljen a' mámor-
Éljen a' bor az isteni nedv;
Mellytül a' bánat' föllege oszlik,
És kicsapongva gyúlad a' kedv.
Nézd el a' földet kedvtelen észszel:
Nemde szemedben könnyü fakad?
Nézd el a' földet mámoros agygyal:
Nemde gyönyört és kéjeket ad?

Míg a' viharban porba alázva
Kín' özönében jár az erény,
Nincs ki segédet nyújtana ember,
Nincs ki derítné mennyei lény:
Gőgtele arcczal, barna ruhában
Fényben uralg az ostobaság,
'S büszke fejére dicskoszorút fon
Dicskoszorút a' balga világ.

Míg az igazság éji sötétben
Nyögve kalandoz, nyögve sohajt:

Csend- 's nyugalomban ül a' gonoszság,
 'S szikla kebellet hallja a' jajt.
 Míg a' koránynak bájsugaránál
 Czelra haladni indul a' hős:
 Föl kel az ármány 's romba temetni
 Kardja hatalmas, karja erős.

Hagyd a' szomorgást, éljen a' mámor-
 Éljen a' bor az isteni nedv;
 Mellytül a' bánat' föllege oszlik,
 És kicsapongva gyulad a' kedv.
 Veszszen a' víz, mert vízbe fődözte
 Régi dicsünk' a' szőke Csele,
 Ott letapodta nemzetiségünk'
 Harci morajnak durva tele.

Nézd el a' földet mámoros agygyal-
 Éljen a' jó kedv, éljen a' lány!
 Nélküle élni gyáva a' létel-
 Napja veszendő, percze silány.
 Údv a' leányka, édes a' csókja-
 Édes az élet, édes a' bor,
 Borra míg élünk, felvidul ettől
 A' ki busongó, a' ki komor.

Szólgna Miklós.

A' baski fuero k.

Ezen kiváltságok átaljában szóbeli hagyományon alapszanak. Családjá' nemességéről sem tud pergament leveleket előmutatni a' bask. Legnemesb család az, melly a' régi bajoskodásokban, a' castiliani királyok' megtámadásai elleni viaskodásokban magát leginkább kitüntette. Az Onaz és Gamboa nevek nálok olly híresek, mint a' Guelfek és Ghibellinekéi Olaszországban. A' három tartomány közül mindeniknek sajátos fueroi (kiváltságai) vannak.

I. B i s c a y a.

Ezen tartomány' kormányát következő előjáróságok teszik:

1) A' corregidor, kit a' király nevez ki; ta-

nultnak és bask származatunak kell lennie. Három helyettesei vannak. Ezekkel együtt ő bíró polgári's büntetést magok után vonó esetekben valamint az első ügy a' feljebbviteli törvényszékeknél is.

2) A' választmány (deputatio), melly a' corregidorból 's a' nép' két választottjaiból áll, ez intézi az igazgatást és a' tartomány' védelmezését, hagyja helyben az adót, és bizonyos esetekre nézve legfőbb törvényszék.

3) A' regimiento, melly a' választmányból (deputatióból); és más hat választottakból áll; foglalatosságai csupán igazgatást illetők.

4) A' közönséges (general) junta. Minden község (pueblo) választ egy követet; választók minden tiszta vérü baskok, kik teljes koraik és birtokosok. A' választott követei meghatározott napon a' guernicai előfa alá mennek. A' választmány (deputatio) padon ülve felszólítja minden községek' követeit emlékeztet feljül haladó idők óta megállapított sorban. Mi után mindenik a' maga meghatalmaztatását, mellyet a' deputatio elfogad vagy félre vet, előmutatta, 's az eskü; don Gurio Mozasnak amaz élőfától 20 lépésnyi távolságra fekvő remetelakában, letéteztetett, összealakultnak nyilatkoztatja magát a' közönséges junta. A' tanácskozási tárgyak castiliani nyelven adatnak elő, de a' vitatkozás baski nyelven foly. A' k. junta minden esztendőben összegyül, elhatároz mindent, minek éven át teljesedésbe kell vétetnie, és megrendeli az adót. A' tisztviselőket is mind e' junta nevezi ki; e' végett a' községek' követei két osztályra szakadnak, mellyek a' fenn kijelelt pártfők után önazines- és gamboanosoknak neveztetnek. Mindēnik osztályban sors által három választók jelettetnek ki, kik minden tisztségre nézve bizonyos számú hivatal keresőket hoznak javaslatba; ezek között ismét sors határoz. Mindēnik osztály választ egy egy választmányost (deputatust), három regidort, és egy titoknokot. Ezek alkotják a' sennoriot, mellynek hivatala

egy évig tart. A' kerületeknek (merindades) és városoknak is vannak juntái, mellyeknek elnökei az alcaidek.

A' tartomány' legfőbb kiváltságai következők:

1) Nem fizet semmiféle más adót, hanem csak azt, mellyet „önkéntes ajándékok“ czíma alatt maga határoz meg. 2) Minden tiszta vérből való biscayai (ilyen mintegy 70,000 van) nemesi előjoggal él egész Spanyolországban. 3) Senkit sem szabad a' tartományon kívül itélni meg, kivévén, ha feljebbvitel történik a' biscayai királyi bíró elébe, ki a' valladolidi királyi törvényszéknek (audiencia real) magára egyedül egy kamaráját teszi. 4) Adótisztelet a' tartományba tenni nem szabad. 5) Benne semmi nemü monopolium sem létezhetik. 6) A' tartomány a' béviteli vámtól ment. 7) Semmiféle királyi igazgatást a' postahivatalon kívül nem szabad bevinni belé. 8) A' tartomány nem tartozik semmi katonaszerzetet elfogadni, sem ujonczokat állítani. 9) Maga oltalmazza saját határát. 10) Azon királyi hivatalbelieket, kik a' honi (tartományi) törvényhozás ellen zaklatásokat, vagy megtámódásokat követnének el, törvényszéke elébe állítja megbüntetés végett.

II. A l a v a.

E' tartomány 53 társulatokra (hermandades) oszlik, mellyek 6 kerületet (quadrillas) alkotnak. Mindenik hermandad összegyűl új esztendő' napján, 's kitjedéséhez képest egy vagy két alcaidet nevez ki. Május' 4ikén özszevgyűlnek a' társulatok' képviselői (procuradores) mint közönséges junták, 's egy közönséges képviselőt-general procuradort neveznek ki három évre, ki, a' legfőbb tisztviselő lévén, minden polgári 's katonai hatalmat egyesít önmagában, feje az igazgatásnak, feljebbviteli törvényszéki bíró mint helyettese a' királynak, elnöke a' gyű-

lésnek, de szavazási jog' nélkül, 's csak a' közönséges juntának (general junta) felelős. Van két titoknoka 's egy helyettese, kiket hasonlólag a' junta nevez ki. Egy hat tagból álló választmány van mellette mint tanács. Minden földbirtokos családfő részesül választásában a' társulati alcaidenak, ki a' társulatban főnöke az igazgatásnak, 's bíró a' tolvajság', égetés', gyilkosság' bűnei és tulajdonnak megsértéseire nézve; tőle feljebb vihetni az ügyet a' procurador eleibe. Van Alavának két rendőr biztos, 's egy század hátorságőre. A' községi tanácsosok (ayuntamientos) választatnak, alcaidek, regidorok és procuradoroknak csak nemes családfők választathatnak; a' nép' két választmányosa 's meg más tizenkét választmányosok (deputatusok) a' földbirtokosok közül vétetnek. Az ayuntamiento templomban eskettetik bé hivatalába. A' general procurador egy a' templom' kőfalába megerősítve levő késre esküszik meg következő szavakkal: „Akarom, hogy e' kés torkamat vágja ketté, ha én a' tartomány' fueroit nem oltalmazom.“

III. Guipuzcoa.

Ez 57 alcadiára oszlik, az előkelő földbirtokosok mindenikben kineveznek egy egy követet, e' követek alkotják aztán a' közönséges juntát, melly évenként júliusban öszve gyűl, és négy közönséges követet (general Deputirte) nevez ki San Sebastian, Tolosa, Azpeytia 's Azcoitia városokból. A' közönséges junta három évig tartja üléseit sorban e' városok' valamelyikében, 's akkor annak követe a' juntának elnöke. Az elnök mellé rendelve van egy rendszerinti junta, melly az ő segédéből, két káptalani személyből és a' város' alcaidejából áll. — Négy választott követek (Deputirte) és segédek alkotják a' rendkívüli juntát, melly évenként két ízben, december és júliusban, gyűl öszve, a' legfontosabb ügyek' eligazítása végett. A' rend-

szerinti junta a' folyó ügyekről gondoskodik. Specialis junták az alkotmány által meghatározott 18 városokban jönnek össze, 's a' kerületek' ügyei' eligazításával foglalatoskodnak. Mint Alavában, úgy Guipozcoában is minden helységnek ayuntamiento-ja van. Az első alcade, az első instantiaju bíró. Nyolcz alcadiában az alcade, alcade mayor-nak mondatik. Ezeknek hatóságuk szélesebb kiterjedésű. Elölök a' király által kinevezetett corregidor vagy főbíró eleibe történik a' feljebbvitel, ki a' deputationak (ama' 4 választott követből álló rendkívüli juntának?) üléseiben jelen van. Felső 's alsó bírói hatósággal bír, elnökösködik a' juntákban*), közli a' királyi parancsolatokat, kihallgatja a' számadásokat, de szavazási joga nincs. A' vámigazgatónak Behobieban van lakása. Idegen (az az spanyolországi) katonaságnak csak Irun- és S. Sebastianban szabad tanyáznia.

N a v a r r a.

Navarrában a' királyi hatalom' képviselője egy alkirály, ki főparancsnoka a' katonaságnak, kormányzója Pamplona' városának, 's joggal bír, a' navarrai cortesgyűlésben, nagy tanácsban és legfőbb törvényszéknél elnökséget vinni. A' navarrai képviselők három karokból (estamientos) állók, kik három évre választatnak és minden esztendőben összegyűlnek. A' papi kar első rangú, 's navarraiak' tisztelete a' papság iránt olyan nagy, hogy midőn a' cortesgyűlésben a' vélemények különbözők, a' más két kar' ellenében a' papi estamiento' szavazata dönti el a'

*) Az elnökségre nézve nem eléggé világosok a' tudósítások; itt ugyan is az mondatik: juntákban — semmi féle juntát sem véve ki — corregidor viszi az elnökséget; fenebb pedig az említett, hogy a' general junta' üléseiben a' négy kijelölt követek közül az elnökösködik, a' mellyiknek városában tartatik az ülés. Vagy talán e' városi követek csak akkor viselik az elnökséget, mikor a' corregidor nem jelenhetik meg az ülésekben?

dolgot. A' papi után jön a' hadi kar, mellyben a' nemesek és lovagok ülnek, 's mivel a' nemeség Navarrában, hol az első szülöttségi jog teljes erejében létezik, nagyon számos, annál fogva csaknem minden kérdéseket ezen kar határoz el együtt a' papsággal. Harmadik karban, a' procuradorokéban, ülnek a' földbirtokosok, kereskedők és ügyvédek által kineveztetett követek. Az e' képpen összealkotott corteshez adnak még jogtudósok is, kik egyenlő számmal jelettetnek ki Navarrából és Castiliából. Azonban ezek csupán tanácsló szavazattal bírnak bizonyos esetekben; mint Angolországban a' korona' jogtudósai. Az alkirály viszi az elnökséget a' cortesgyűlésben 's megnyitja az ülést a' király' nevében; de semmit sem szabhat eleikbe. A' cortesé, másokat kizárólag, a' jog, Navarra' minden ügyeit eligazítani, az adót meghatározni, 's a' portékák' oda bévihetését megengedni vagy eltiltani. Az alkirálynak nincs semmi nemű vetoja. Ellenben a' cortes nagy bizonyosságu vetot gyakorolnak minden (királyi) végzések és rendeletek felett, mellyek közül egy sem vétethetik teljesedésbe Navarrában, a' cortes' nyilvános engedelmé nélkül. Van egy számoltató kamara, melly a' jövedelmek és költségekre nézve felelősséggel tartozik. Mi az igazság' kiszolgáltatását illeti, annak első törvényszéke a' városok' alcadei (pueblos), második az udvar' (corte) alcadei, 's harmadik Navarra' nagy tanácsa. Egy ügy sem határoztatik a' navarrai királyság' határán kívül el. Navarrában nincs más vám, csak az, mellynek felállítását az oda való cortes megengedik. Némmel helységeken a' tisztviselők választhatók, másokban a' regidorok és alkadek öröklés' útján lesznek. A' király 44,000 fr. adón kívül egyebet semmit sem kap Navarrától. De háboru' idejében a' navarraiak, ha a' háborunak okát helyeslik, ember- és pénzáldozatra nagyon készek. Spanyolország' királya Navarrába a' postai igazgatáson kívül mást nem vihet bé, 's spanyol katonaságot sem küldhet oda más helyre, hanem csak a' fővárosba Pamplonába.

T O L D A L É K

a' Nemzeti Társalkodóhoz.

Ellenfutamat magam' ügyében.

Cz. Urám! há ulyan beteg vulnál a' milyen biszke vágy: tálán meg is hálnál!
 A. Ennye te cigány, milyen jót mondál — (zsebében keresgél) ha egy krajczárom volna —
 Cz. Jáj urám! be rút dolog, mikor ákár az ember valamit, 's nem lehet!

Fragm. Anecdoton.

Egy alakot látunk a' honban délczeg léptekkel felénk jöni: öltönye összeférezelt, nyvezett színczédulából, színbirálatokból, beléptijegyekből áll; pánczela szorítóváll; sisakja viseltes csoszogó 's lándzsája guzsalvégre tűzött libatoll. — Közelebb látva, lovagra ismerünk csudás alakunkban, kérdés honnan? Hírnöke kiáltja őt, még pedig a' legszívgyöngédebb kalandra, a' bájos nem' védelmére kiindulva. Tout pour elle! coute qui coute. Bizony szükséges is, hogy „trombitáját harsogtassa,“ mert különben nem a' lovagjatek' porondját, hanem a' Sardanapal' teremét nyitnák előtte. 'S minő magaviselettel követeli szoknyahősünk a' vivásra bocsátatást? olyannal, a' melly ennek minden szabályaival homlokegyenest ellenkezik. Lássuk bizonyosságait:

Elsőben. A' bajvivásra megjelenő tartozik bírival tudatni kilétét, czimeit vagy érdemeit, miknél fogva a' sorompók neki megnyiljanak. Itt Gellérthegyi uram a' közönséget vallja bírójának, de ez előtt ökeme egy sohonnai, kiról senki semmit sem tud 's csak előáll mint egy kis czenk 's csaholni kezd a' szoknya alól. Ostort neki!

Másodszor. A' bajvivónak tisztességes fegyvereinek kell lenni. De miféle fegyverek ama' hazugság' fejedelme — a' sátán — által büvölt szurkálók, mint ez: „Öt (Lendvayné) mondhatjuk első magyar színésznőnek, ki — letudá rantani az előítélet' korlátit, hogy főúri házak isnyitvák előtte“ (Ez igazán magában semmisül meg, mert hogy másokat ne említek, Déryné e' kegyet nagyon művelt 's csinos társalkodási módjával régen „kivívta“); mint ez: „Világi egymással ellenkező-fonáságokat halmoz össze“ (En olvasóimban értelmes, combinálni tudó embereket képezek, 's csak ilyeneknek is irok. A' ki gondolataim' fonalat követni nem tudja, az inkább töltse idejét védenetze' lábainál, 's számlálgassa harisnyája' szemeit); mint ez: „Lendvayné az előkelő pesti házaktól hozott ajánlólevelek' következtelve tisztelek páholyában látogatásokkal“ (Erre nem kell commentarius); mint ez: „A' kolozsvári unit. ifjuság' lelkes része üldöztetéseknek tévé ki magát, mivel emlékgyűrűvel 's tb.“ (Ugyan édes Önkegyed! nem szerencsétletne-e minket azon tudósítással, hány óráig hűtötték lelkes felhevüléseket, mellynek feltűzése e' módjáról most nem irok, a' cancerben, ezen újmódi mártýrok, a' L. asszony' vértanui?); mint ez: „V. — cikkelyét pirító kifejezésekkel halmozá el“ (A' ki érzi, hogy pirulni oka van, hagyd piruljon, én már feddhetetlen tiszta erkölcsű 's a' társalkodás' con-

venientiáival — jobban, mint Gellérthegyi uram a' lo-
 vagszabályokkal — ismeretes asszonyág' kezében is látam cikkelyemet, de őt pirulni nem; hanemha felmelegedni azon erkölcsi buzgalomtól, minck legfeljebb tulságát bélyegzik az olly nagyon gáncsolt szavak. Aztán hogy volna a' „naplopó“, L. asszony' diadalszerelpe, udvariatlan kifejezés? Kedves szoknyakiséró uraim! legyenek következetesek!); mint ez: „V. úr — csökért szokott tapsolni“ (E' meglehet, ha úgy tetszik Önkegyednek, de 'biz' a' Kegyedön' egész irománya sem egyéb egy hosszadalmas csökezcuppanásnál; azonban vigyázzon magára, mert a' czitromot kifacsarják 's elvetik, — ast ego vicissim risero!). —

Mind ezek derék fegyverek úgy-e? Kár hogy midőn szúrni kellene velök, belétörök a' hegyök . . . igazi „lándzsatorés“! de a' mellyből könnyen „bírói pálczatörés“ válhatnak a' védenetz felett.

Harmadszor. Mivel már bajvivásra is bocsátók a' czipökhöst, lássuk, hogy forgatja ama' halálos fegyvereket. Itt a' szabályok azt kívánják, hogy a' bajvivó csak ellenfelét vágja 's ne mérjen csapásokat a' sorompón kívül állókra is. E' szerint ama' „Károlyz, Észpártéró“ 's tb. valamint messziről hordott, úgy porba hullott czélzások, mert Brassai barátomnak, kinek Vasárnapi Ujság'beli etymographiáját érdeklének, az egész köztünk fenforgó ügygyel semmi köze. Ha pedig a' némellyektől rebesgetett, de senkitől be nem bizonyított identitasunkra kopogatna, erre sem joga, sem útja 's minden esetre az illy fegyver a' második pont alá sorozandó.

Negyedszer. Nemcsak bajvivási szabály, hanem a' csupa okosság is azt kívánja, hogy mindenek felett védenecünk mellett hüzza kardot, né forgassuk vaktában, 's szembéhunyva ne vagdaljuk őt. Gellérthegyi — a' guzsalvitéz — pedig ezt tévé. Mert ugyan is az én cikkelyemben Lendvayné háromszor van említve, 's mindenütt mint színész, sehol sem mint asszony és sehol sem kissebbítőleg. Először, hol Schröderne' 's Müllerne' sorába tévé. Ezen társaságban, reméllem, nem szégyenli magát; másodszor, hol azt mondám, hogy nimbustól környeztetve jelenek meg Kolozsvárrat. Ezt a' nimbust nagy hír- és ajánlóleveleknek fejtí G. úr, tehát e' sem baj! Harmadszor azt találám mondani, „hogy Griseldis' szerepében nem tudá vagy nem akará elfelejtetni velem a' színésznőt.“ Hisz' ez, a' mint nyilván kijelentém, csak az én individualis érzetem 's nézetem; e' mellett én örömet rea állok mind azon ma-

gasztalásokra, mellyekkel Józsi, ugyan azon szerep' viselésében elhalmozá, 's ezt nem hízelgésből, annál kevésbbé Önkegyedtől féltében mondom, mert e' mellett még is csak előbbi véleményemnél maradok. — Úgy de hol mondtam, hogy „L. asszony nyilvános bo trányra szolgáltatott alkalmat“, hol, hogy „ő előtte zárva voltak a' páholyok?“ Ezeket a' szeles alaku lovag talán Liebesmantelnek ruháza védenze' nyakába, — ezeket sem én, sem olvasóm rea nem fogtuk, 's ha G. rea, vagy éppen maga L. asszony magára magyarázá: feleljen róla lelkiismeretök, én kezeimet mosom! — Azt is állítja G. úr, hogy „L. sem Mambrintól, sem a' ke-rekasztal' minden vitézeitől még nem ijed.“ Ezt ha meg nem esküszik is, szíves örömet ellhiszszük; de erre aligha L. azt nem mondandja Göthével: „Uram ő-rizz meg minket barátainktól!“ Tudja Önkegyed, hogy nincs hoszúsabb fájdalom, mint midőn saját koc-sisunk csap hátra ostorával szemünkbe.

Ötöd ször. Igazságos pályázónak nem illik a' bí-rák' szemébe port hányni, nekik hízelegni, ellenfelet bémocskítani akarni. G. úr mindent elkövet, hogy harc-zhírait, a' közönséget — jelesen a' kolozsvárit — elszé-dítse, 's olyan vastag töménfüstöt bocsát, hogy éppen a' szerfeletti erőködés árt neki, mint ama' penzkérő-nek a' becsületes voltárolí szabadkozás. E' részben te-hát nyugodtan bízhatom a' bírák' egyenességében, ha-nem uszályhordó urammal van még egy kis számveté-sem. Hol mondtam a' kolozsvári közönséget „igen bu-tának“ vagy „igen műveltek“? Mint színműtélő bi-zonyoson egyik sem; hanem, mivel minden színpad maga alakít közönséget magának, a' kolozsvári a' jól-játság' megítélésére elég adattal nem bír, az az tapasztalatlan. Ez pedig, hogy „ízlését egy Mars 's th. kényessé tevék“ G. uram! i-r-o-n-i-a, érti-e? Tanult-e Önkegyed rhetoricát, vagy „az erdő miatt nem látja a' fákat?“ Ellenben az, hogy egy már magas fokra há-gott színésznőnek velem együtt tanácsot nem adhat, az az részletes, haszonvehető, mivelő tanácsot nem adhat, az elébe nem „még“, hanem „nem h o g y“ illik, mert bírálni, az az hibáztatni és méltányolni a' könnyebb dolog, nem pedig megmondani, hogy kellene vagy kel-lett volna. Befér-e ez a' csoszogó sisak alá, vagy logi-cája is csak olly erős, mint dialecticája?

Hatod ször. A' rokkapörgető Gellérthegyi Her-cules neki futtat, elhajtja téltul a' lándzsáját, 's „le-lép a' harcztérről“; nem úgy hajtárs! még én is itt volnék, nekem is szembe kell rugtatnom, addig nem szabad ellődülni, vagy fülön hozzák vissza a' szökevényt, ha mindjárt — —! Azért csak feleletre: Ha én Don Quixote, (minthogy mi itt hárman forgunk az ügyben — Józsit Kegyed önmaga elmellőzte — Én, Gellér-thegyi 's Lendvayné), mellyik a' kétutósó közül a' szél-malom? Azt állítja, hogy Lendvaynének nyargaltam neki, ő tehát? De ez nem lehet, Önkegyednek kell lenni, először mivel ama' feltétellel asszónyságot bánta-na, másodszor mivel a' kelepelés Önkegyedre illik,

harmadszor mivel Kegyedönt igazán csak szél (ámbar nem éppen a' delphii grotta' szellője) hajtá irkálónak. Azonban az is meglehet, hogy Önkegyed Don Quixote is, mivel allegória forma irományában csak egy lánd-zsáról van szó, 's az pedig Kegyedönt. De ki lehet Ön-kegyed? Neve gyanus, Gellérthege a' „Megmerrilisek“ gyűlöhelye, Kegyed művésznök a' pródja, hisz' azok-nál különb művésznök nincsenek a' világon se. Önke-gyed tehát a'féle valami, a' kin amúgy borsért járnak; borsot ugyan czikkelykéje' fűszerezésére keveset kapa, de a'gya ugyan mutatja az elványolódás' nyomait, mert kiszáradt festékhólyagból alig alig tud kisajtolni egy pa-rányi halvány színezetet. Mint Weber uram, Kolozsvár ittas emlékü hajdoni dobosa, mind csak „italt, italt, mindenféle italt“ hirdete háljelentésekor, úgy Önke-gyed is „a' nem tud bírálni“, „bírálni nem tudó“, bí-rálai nem tudó“ kifejezésekből kifogyni, kifeselni u-gyan „nem tudó.“ Semmi! sort pótol, rea pergetjük, 's vége a' jelentésnek. — Gellérthegyi paripánk a' ma-jomhoz is hasonlított egy keveset, mivel czikkelykéjének minden fordulása úgy az enyémről van lopva, a' mint csak valaha lophatak Scotot (távol legyen a' hasonlít-ás) rosz utazónól. Részletes kimutatással nem unatkom az olvasót, könnyű azt kilátni. Valljon több vonást nem fedézhethetnék-e még fel soi-dísant lovagunk' ismerteté-sére? Igen biz' azt, az öltöny' aljánál lókörmök kan-dikálnak. Ezek a' gellérti hősök' igaz jelei. Az Ál-Gellérthegyi tehát ollyan A'smodi vagy Mephistophe-les-féle. Igaz, hogy sem a' Desage' sántájának, ki a' salamancai Bursch előtt a' házakat és szíveket feltára, belátásával, sem a' Faust' kísértője' villámeszével nem bír, de egy kis ördögi imalitia volna benne, csak kár, hogy úgy lábbog az üres fecsegésben, mint Ae-sopus' szemlencséje a' tállében. Szegény Világ! hát már ördögűzőnek is kell lenned? 'S minő szerrel? A' tin-tás edényt dobnám hozzá, mint Luther, de az a' do-bás bizonyos „kupadobások“ által úgy elveszté a' re-nomméjét, hogy már jellemes ember nem igen élhet vele, 's illy élhetetlen tódottfódott Belzebub ellen gyen-gébb móddal is czélt érünk. Csak emelítünk az öltö-nyön, 's imé! azok a' lolábak sem sajátai; szegény Ro-sinantetől kölcsönözé 's velök rugódoznak, de biz' azt a' hozzá hasonló segédkoldulók úgy elviselték (minél inkább alig a' gesztenyekaparó macska lábat), hogy inában nem marada több erő, mint Gellérthegyi' agya-ban találmányosság. — Ha már szegénytől ezen egyet-len egy erőtlen rugó szerszámát elveszszük, úgy marad, mint egy kifüstölt falusi boszorkány, ki szájából ugyan lángot szórna, de szikrái csak szalmaperjék, mellyek mielőtt a' földre hullanának, már kialudtak. Szót többet nem is vesztve, utójjára rikácsolt jelmondatára „Ehret die Frauen“ csak azt felelem, hogy senki Schiller' pa-rancsának nem buzgóbb követője mint én, csak hogy, kövessék ők előbb a' Yoricktól Draper Elizának tett intést: „Becsüld meg magadat!“ Kolozsvárt, october' 22-kén, 1839.

Világi Antal.